

Algimanto Švėgždos kasdienybės (re)konstrukcija: kūrybos lūžio laikotarpis dailininko dienoraštyje

ASTA JACKUTĖ

Vilniaus dailės akademija, Maironio g. 6, Vilnius

El. paštas: asta.jackute@gmail.com

Straipsnyje remiantis pagrindiniu šaltiniu – Vilniaus dailės akademijos archyve saugomu Algimanto Švėgždos 1984–1985 m. dienoraščiu – aiškinamasi, kaip ir kodėl po netrumpos priverstinės pertraukos įvyko dailininko kūrybinis atgimimas, kas lėmė vaizdavimo siužetų ir raiškos permainas jo kūriniuose.

Raktažodžiai: dailininko dienoraštis, atsiktinumas, radinys, kasdienybė

Algimantas Švėgžda (1941–1996) užima išskirtinę vietą XX a. II pusės Lietuvos dailės kontekste. Dailininko gyvenimas ir kūryba skilusi į du laikotarpius: lietuviškąjį – ieškojimų (1961–1982) ir vokiškąjį – kūrybos išgryninimo (1982–1996). 1982 m. Švėgžda dėl sunkios ligos buvo priverstas palikti Lietuvą, tuometiniame Rytų Berlyne jam buvo atlikta sudėtinga inksto persodinimo operacija. Neilgai trukus dailininkas vėl ėmė kurti – ir visiškai kitokius darbus nei prieš tai, tačiau reguliariai dalyvauti parodose, aktyviau reikštis visuomeninėje veikloje pradėjo tik apie 1986 m., visai atgavęs jėgas. Vokiškojo laikotarpio A. Švėgždos kūryba Lietuvoje neblogai žinoma, surengta keletas parodų, tačiau rimtesnių dailėtyros studijų ji dar nesulaukė. Pradedant ją rimčiau tirti, būtina „rekonstruoti“ menkai žinomą pirmųjų kelerių Rytų Vokietijoje praleistų metų tarpsnį, nes dailininkui tai buvo esminių mąstysenos ir kūrybos pokyčių, gyvenimo išbandymų ir meninių eksperimentų laikas. Svarbus šių tyrimų šaltinis – nepublikuoti ir iki šiol netirti Švėgždos dienoraščiai, kurie leidžia atkurti dailininko naujai atrastą kasdienės egzistencijos, išgyvenimo būdą, nulėmusį ir jo kūrybinį atgimimą.

Vienas iš Švėgždos dienoraščių saugomas Vilniaus dailės akademijos archyve. Tai 10,5 X 14, 5 cm formato sąsiuvinis ruda medžiaga aptrauktu viršeliu, jo atvarte pieštuku nelygiai apibrauktas įrašas „1984 rugsėjis 1985 kovo pabaiga“, 245 jo lapai tvarkingai sunumeruoti dešiniajame viršutiniame kampe, kiekvieno lapo viršuje užrašytas mėnuo. Pradėdamas naują dienos įrašą, kairiajame viršutiniame lapo kampe Švėgžda nusibraižydavo lentelę, kurioje žymėjo hemoglobino, leukocitų ir trombocitų kiekį kraujyje tą dieną. Iš smulkios, kartais kiek nervingos rašysenos matyti, kad rašyta greitai, impulsyviai, todėl kai kurie žodžiai neįskaitomi, nubraukti ar užtušuoti. Nuo 11 dienoraščio lapo menininkas ima rašyti tik į vieną lapo pusę: „Reikia rašyti tik ant vienos pusės, nes atsispaudžia pieštukas ir murzinasi abu puslapiai“¹. Tarp įrašų pasitaiko smulkių brėžinių, eskizų (stalinės lemos brėžinys ir kt.). Įrašų apimtis priklausė nuo autoriaus emocinės būsenos – jausdamasis gerai, pagautas kūrybinio

¹ A. Švėgžda, Dienoraštis, 1984 rugsėjis – 1985 kovo pabaiga, *Vilniaus dailės akademijos archyvas*, p. 11.

įkvėpimo parašydavo 3–4 puslapius, o jei diena pasitaikydavo eilinė ar menininkas jausdavosi prasčiau, įrašas sutrumpėdavo iki pusės puslapio.

Lietuvoje Švėgžda jau buvo pripažintas tapytojas, aktyvus Dailininkų sąjungos veikėjas. Aštuntajame dešimtmetyje ėmęs tapyti lietuviams neįprasta, „koloristinei“ tapybos mokyklai priešinga fotorealistine maniera, sulaukė kritikos ir iš tautinės mokyklos puoselėtojų, ir iš maskviškių „dailės prižiūrėtojų“². Vienas skandalingiausių jo darbų – „Džinsai“ (1978), kuriame kruopščiai nutapytos kelnės, iškabintos ant virvelės, skirtos įstiklintam dailės kūriniui eksponuoti (greta matyti kita, su trimis spaudėmis)³. Būdamas Jaunųjų dailininkų sekcijos pirmininku Švėgžda iš valdžios reikalavo, kad būtų suteiktos sąlygos jauniems menininkams tobulėti, o viena iš jų ir buvo kelionės į užsienį⁴.

1984 m. dailininkas jau buvo susigyvenęs su savo liga, pasiruošęs naujai pažvelgti į jį supančią aplinką ir savo kūrybą, vidujai nutolęs nuo Lietuvos dailės terpės. Po varginančių dializės procedūrų, norėdamas atgauti sveikatą ir psichologinę pusiausvyrą, rugsėjo mėnesį jis iš Berlyno išvyko į kurortinį Vokietijos miestelį Prerową. Ten praleistas laikas – beveik du mėnesiai – pirmiausia buvo skirtas savianalizei, poilsiui, ramybei. Išvykimo dieną pradėtas rašyti dienoraštis tarsi oficialiai skelbė „naujo“ laiko pradžią. Šiandien šis dienoraštis mums suteikia galimybę suvokti tuo metu vykusį vidinį menininko virsmą, ramybės paieškas kūryboje.

Iš pirmojo įrašo dienoraštyje galima atsekti kelionės dienos eigą, o pati kelionė aprašyta itin nuodugniai: „Traukinys labai vėlavo išvažiuoti. Iki Oranenburgio važiavo dvi valandas. Keturioliktą val. Buvau Rostoke, valandą turėjau laiko iki išvažiavimo į Ribniz. Nuėjau į centrą iki universiteto aikštės. Penkiolika penkiolika iš Rostoko traukiniu į Ribniz. Šešiolika dvidešimt penkios iš Ribniz autobusu į Prenzens. Ilgai ėjau kol priėjau, suprakaitavau“⁵. Prerowo apylinkių kraštovaizdis sukėlė tėvynės ilgesį: „Pakelyje mačiau mažus miestelius, panašią gamtą kaip mūsų pamaryje bet ne Nerijoje. Mūsų Nerija – stebuklas“⁶. Aleksandras Renteris, pas kurį apsigyveno, Švėgždai priminė Vydūną: „Žilas išminčius kaip Vydūnas. Toks buvo pirmas mano šuktelėjimas savyje. Labai gražus žmogus...“⁷. Menininkas, iki tol neįsitraukęs į Berlyno aplinką, gyvenęs labiau savo vidinėje erdvėje, atsiminimais ir asociacijomis, bandė vokiškąjį Prerową priartinti prie Lietuvos, jį suasmeninti ir kartu jam atsiverti. Trečią viešnagės dieną jis rašė: „Dieną prieš miegą pradėjau skaityti Šapokos Lietuvos istoriją“.

Apie kūrybą pirmuose dienoraščio puslapiuose Švėgžda dar neužsimena, džiaugiasi naujomis pažintimis, gamtos apsuptimi, pasivaikščiavimais prie jūros. Emocinę menininko būseną galima atsekti iš kasdienybės detalių. Trumpi, lakoniški įrašai („Valgėme vakarieneį kartu, džiaugiasi mano širdis“⁸. „Dirbau lempą, išėjo puiki ir tinkama prie šio namo ir miškelio atmosferos“⁹. „Pietų numigau vos 20 min., bet jaučiuosi pailsėjęs“¹⁰.) rodo gerėjančią jo savijautą ir vidinę rimtį. Dienoraštyje taip pat gausu kone kulinarinių receptų, galima sužinoti mėgstamus Švėgždos patiekalus, maisto ruošimo technologiją: „Skolinausi svogūnų pas Frau

² A. Andriūškevičius, *Lietuvių dailė: 1996–2005*, Vilnius: VDA leidykla, 2006, p. 72.

³ Reprodukuotas knygoje: A. Andriūškevičius, *Lietuvių dailė: 1975–1995*, Vilnius: VDA, 1997, p. 21.

⁴ E. Grigoravičienė, Tema, gyvenimas, žmogus – kūrybiškosios socrealizmo plėtros gairės, *Menotyra*, 2005, Nr. 3(40), p. 35.

⁵ A. Švėgžda, Dienoraštis, 1984 m. rugsėjis – 1985 kovo pabaiga, p. 1.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid., p. 5.

¹⁰ Ibid., p. 7.

Ingė ir viriau žuvį rytdienai, valgiau vakarienę. Apetitas puikus, tik turiu nepersivalgyti¹¹. „Išsiviriau (užsišildžiau) avižų kruopų, vakarykštę arbatą karštu vandeniu užsišildžiau, bet dar laukiau, ryte lietus lynojo“¹². „10 užsukau į Kaufhaus, pirkau petražolių, salierų, svogūnus, pamiršau morkų. Viriau bulvių, grybus (pukvartės, arba pulmotes), bet jos vis karčios, tai nedirštu valgyti“¹³. Stebėdamas gamtą, sutelkdamas dėmesį į miegą, pasivaikščiojimus, maisto pirkimą, ruošimą ar kitokią gyvenimo kasdienybę, menininkas nurimo, užmiršo bėdas ir tarsi pasirengė, subrendo kūrybai.

Naujas gyvenimo būdas pirmiausia lėmė naujus kūrybinių motyvus. Pirmasis įrašas dienoraštyje apie kūrybą atsiranda trečią viešnagės dieną, po rytinio pasivaikščiojimo prie jūros, kai menininkas piešimui parsineša pajūry rastą grandį. Trumputė žinutė apie tai įterpta į dienos aprašymą: „Iki pietų piešiau grandį, kurią radau prie jūros. Ant piešinio užrašiau ką galvoju“¹⁴. Kitas sakinys – jau apie gaminamus pietus: „Žuvį išviriau be krapų, bet pusė bėdos, su Aleksandru kartu valgėm“¹⁵. Skaitant dienoraščio tekstą, stebina autoriaus paprastumas. Dar prieš keletą mėnesių Berlyne piešdamas buities daiktus menininkas kaip tik siekė atsiriboti nuo aplinkos, buities kasdienybės, giliai įsijausti į kūrybos procesą kaip kokybiškesnį gyvenimą. Apie tokį kūrybos būdą laiškuose pasakojo draugams, kolegoms. O Prerowe rašytame dienoraštyje kūryba jau suvokiama kaip vientisas būties, persipynusios su buitimi, procesas, nebe lieka savo, kaip menininko, veiklos sutaurinimo, specialaus pasiruošimo kūrybiniam darbui ar ritualo. Paprasčiausia buitis – kepama žuvis, pokalbis su Aleksandru – ir piešimas įgauna vienodai svarbią egzistencinę prasmę.

Dailininkas pamažu įsitraukė į darbą, pradėjo eksperimentuoti, ir dienoraštyje rašė apie tapymo prie jūros sunkumus: „Sunku sugauti ryto šviesą, keistą šaltai šiltą spalvą ant smėlio, violetinį šiltą danguję, mėlynai pilką su žalsvu ir rausvu ant vandens. Prisiminiau Turnerio akvareles, žinoma, galima pasinerti ir tēkšti visiems, ypač pasitikint savo pojūčiais. Gal taip ir pabandyčiau kitą kartą“¹⁶. Jis leido sau laisvai džiaugtis pačiu kūrybos procesu, mažiau galvodamas apie rezultata, nors bandymai piešti ar lieti akvareles miške ar prie jūros ir kėlė dvejonų: „lyg ir paveikslėlis“¹⁷; „Sunku pasakyti, kas išeis, bet gal ir ne visai blogai“¹⁸. Tapymas gamtoje padėjo dailininkui išbandyti savo galimybių ribas, atrasti stipriausiąją vietą, atskirti pavykusį eksperimentą nuo to, ką padaryti sekėsi sunkiau: „Važiavau į Prerowstrom. Tai keista upės vaga, seniai likusi nuo jūros potvynio. Ten plaukia laivai. Rūkas, saulė pro debesis šviečia. Tikras Terneris, bet išėjau, kad ne man tokias impresijas nutapyti. Pabandžiau paprastą gabaliuką, tolumoje už vandens medžių grupė palei horizontą ir vanduo, meldai. Lyg ir yra ta nuotaika, lyg ir paveikslėlis“¹⁹.

Švėgždos suvokimas, kad geriau tapyti „paprastą gabaliuką tolumoje už vandens“²⁰, tapo lemtingu. Menininkas pradėjo piešti mažus gamtos radinius, vaikščiodamas pajūriu rinko kriaukles, pagaliukus, vėliau namie neskubėdamas juos perkeldavo į popieriaus lakštus:

¹¹ Ibid., p. 5.

¹² Ibid., p. 6.

¹³ Ibid., p. 3.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid., p. 5.

¹⁷ Ibid., p. 6.

¹⁸ Ibid., p. 10.

¹⁹ Ibid., p. 6.

²⁰ Ibid.

„Grįžau namo, pakelyje radau (pulkuočių), parsinešiau pagaliukų išbalintų „laimės šuliniui“. Baltą kriauklę“²¹. Dažniausiai įrašai apie tai atsirasdavo po poros dienų, piešimas čia vėl kasdieniškai įterptas į dienos ritmą: „Grįžau 7 val. Rašiau Agnutei“²² laišką, piešiau kriauklę pieštuku. Susitvarkiau grindis prie prausyklos, buvo įmirkęs kilimėlis. Pasivaikščiojau prieš miegą“²³. Rami dienų tėkmė – rytiniai pasivaikščiojimai prie jūros, pietums ruošiama žuvis, trumputės kelionės iki miško, piešimas gamtoje, kriauklelių, pagaliukų, vaisių rinkimas – nepastebimai pakeitė menininko gyvenimą ir kūrybos pobūdį. Jis dirbo vis sparčiau ir nesiliovė eksperimentuoti.

Kartą dailininkas pamėgino nupiešti Aleksandrą ir aprašė portretavimo sunkumus: „Po pietų važiavau į vakarų pakrantę, nupiešiau škicą <...> Vakare škicavau Aleksandrą. Padariau šiandien 5 škicelius plunksna <...> Pradėjau nevykusiai; per didelę galvą, tad teko taisyti kompoziciją ir visą nuotaiką. Gal ir nieko blogo, bet vis su proporcijomis suklumpu expromtu paįsydamas nuo nosies. Reikia jausti dydžius ir nuo detalės pradėdant reikia saugotis pirmąją detalę (pvz., akis ne per dideles nupaišyti). Reikia tokiam metodui geros praktikos, patyrimo <...> Bet apšvietimas ant veido prastas, neturiu lempos, veido bruožai plokšti, sunkūs įžiūrėti, nes lempa silpna. Ka darysi“²⁴. Be akvarelės, pieštuko, plunksnos, menininkas išbandė ir grafikos techniką: „Pasiruošiau cinko plokštelę rytdienai, gal ryte galėsiu jūros graviūrą daryti. Baigiau vakare kriauklę piešti pieštuku“²⁵. Vėliau ėmė fotografuoti: „Fotografavau kieme ir kambaryj. Įdėjau juodai baltą filmą. Pietų metu buvo saulė“²⁶. „Buvau prie jūros. Šilta, tvanku, drėgna, bandžiau plunksna ir parkeriu piešti, fotografavau“²⁷.

Spalio mėnesio dienoraštyje daugiau įrašų apie kuriamus darbus, o buities aprašinėjimų jau gerokai mažiau, kūryba tapo intensyvesnė: „Važiavau į rytus, piešiau tris škicus su vyru, laivais. Pietų miegojau. Kaštonus piešiau. Sutemo“²⁸. Vaizdavimo objektais pasirenkami maži, iš pirmo žvilgsnio neišvaizdūs augalėliai: kambaryje rasta sudžiūvusi mažytė citrina, sena riešutų šakelė, sėklos, išbertos iš kišenių ant stalo po pasivaikščiojimų. Kaip vykęs eksperimentas piešiniuose ėmė kartotis atsitiktinai pažertų radinių kompozicija. Jei vos atvykęs į Prerową Švėgžda dar mėgino kriaušę ar apelsiną tapyti kaip įprastą sudėliotą natūrmortą, tai spalį jau beveik liovėsi vaizduoti aplinkinę daiktų erdvę ir visą dėmesį sutelkė tik į juos – atsitiktinai pabirusius. Dailininką žavėjo toks būties daiktų perkėlinėjimas į popierių neprimetant jiems savo valios, išsaugant gamtos, tikrovės natūralumą: „Paišiau dvi krūveles ant mano stalo. Viena pabirusių visokių sėklų, lapų, uogų, vaisių, grybų. Antra – vien vaisiai. Ėjau per sodą, rinkau ir kišau į maišelį, o po to pabėriau, taip ir susikomponavo. Šis akvarelinis popierius labai jautrus ir reikia atsargiai labai šviesiai piešti, modeliuoti. O paukščio plunksna dyla, kas dvi savaites piešimo reikia pakirpti“²⁹. Šios eksperimentinės gamtos studijos ilgainiui tapo pagrindine Švėgždos kūrybos strategija.

Daugelis Prerowe atliktų darbų – analitinio, tiriamojo pobūdžio, su paslėpto sentimentalumo priemaiša. Švėgžda pamatė daiktus kaip grynuolius, tarsi pajuto jų dvasią, energiją, dar-

²¹ Ibid., p. 4.

²² Dailininkė Agnė Bekerytė-Švėgždienė, dailininko žmona.

²³ Ibid., p. 7.

²⁴ Ibid., p. 8, 9, 10.

²⁵ Ibid., p. 8.

²⁶ Ibid., p. 13.

²⁷ Ibid., p. 14.

²⁸ Ibid., p. 12.

²⁹ Ibid., p. 16.

buose jaučiamas jo žavėjimasis tapomais, piešiamais, raizomais radiniais, subtiliai išgyventa mažiausio daiktelio būtis. Kūryba jam tapo meditacija, poilsiu. Naujas kūrybinis įkvėpimas ir savęs kaip gamtos dalies patyrimas, pasaulio harmonijos pajauta pačiam menininkui buvo netikėta. Viešnagės Prerowe pabaigoje dienoraštyje atsiranda įrašas: „Jaučiuosi kaip žmogus, kuris staiga nuo medžio pabirus gražiausių lapų gūsiui, čiumpa ant galvos [neįskaitoma].... kvatodamasis ir negali tiek aprėpti, kiek ta akimirka aplink yra. Nuostabus (pas mus) prisielia vandens debesys viskas, uogos, vaisiai, žuvis, viskas pilasi, putoja ir aš pats tarsi bangoje prie kranto sušvintu tūkstančiais pursų. Kuo daugiau piešiu, žiūriu, alsuoju, tuo daugiau matau ir galiu matyti. Tik 10 dienų! O kas būtų jei taip 10 metų? Ar sutilptų viskas manyje? Kiek atrasčiau? Kiek grožio slypi ir vis neišsemiamas, vis neatsibosdamas. Gamta. Paprastas žodis ir gražiai lietuviškai skamba, dar iškalbingesnis negu natūra, nature. Gamta, kiek čia telpa: gimimas, gimtinė, net gaminimas – procesas“³⁰. Stebėdamasis ir džiaugdamasis augančiu įkvėpimu menininkas dirbo vis sparčiau: „Skubėjau rinkti grybus, skubėjau tris škicus akvarele ant popieriaus nulieti. Gaila, kad tik dabar tai pabandžiau. Galima, galiu šitą geriau padaryti, o jau dienos baigiasi ir popierius baigiasi! Retai taip būna, kad visą popierių išpaisytumei. Tikrai negalvojau Berlyne. Net pagalvojau, kad visuomet per daug pasiimu. Dar turiu atsarginį vieną bloką“³¹.

Viešnagės Prerowe metu Švėgžda palaiapsniui atsisakė spalvos ir realios erdvės vaizdavimo kūriniuose. 1983 m. pieštas porceliano puodelis dar turėjo teisingą šešėlį, bandyta išgauti tikslią formą, bet šis piešinys tebuvo bandymas, pratybos be gilesnės prasmės. Dar 1975 m. Lietuvoje Švėgžda nutapė plastmasinius indus gamtoje, ir tai buvo lyg ženklas, kad kada nors jis ims tapyti pačią gamtą. Prerowe menininkas išmoko ne tik pastabumo, bet ir persikūnyti į vaizduojamą daiktą. Susikaupęs darbu jis užmiršdavo ligą, tarsi virsdavo medžiu, žole, obuoliu. Tai jo kūriniams suteikė vidinės jėgos, energijos ir neįtikėtino tikslumo. Daiktai piešiniuose įgijo neapibrėžtą simbolinę prasmę, pirmiausia dėl to, kad tuštuma aplink juos suvokiama ne kaip realios erdvės atvaizdas, bet kaip simbolinė, metafizinė ir kartu paties piešinio erdvė. Tą liudija piešiniuose greta daiktų atsiradę tekstai. Viename iš pieštuku Prerowe atliktų darbų nupiešta jūros žolė, šalia piešinio – įrašas: „Jūros žolė, rasta vakarų pakrantėje, yra geltonos spalvos ir blizga kaip bambuko lazdelė. Keistas padaras ant mano stalo šalia obuoliukų ir šermukšnių fantastiškai atrodo. Daug šauniau negu mano piešinyje“³².

Kitas įdomus Prerowe rašyto dienoraščio aspektas – menininko laiko pojūtis. Švėgždos rašyti tekstai lakoniški, santūrus, o pati dienoraščio rašymo forma gana šabloniška. Dienos aprašymas visuomet pradedamas vienodai: „Kėliau šeštą val. Dar pagalvojau, ką paėmiau, ko nepadariau. Sutvarkiau kambarį, indus, užvalgiau“³³. „Kėliau 6.30. Vėsu. Langai aprasoję, lauke rasa. Apsirengiau šiltai ir išėjau jūros ieškoti“³⁴. „Kėliau 6.30. Šį kartą nusprendžiau pirma gerai nusiprausti iki pusės kaip namuose ir kojas, kad šiltos būtų, išsimasažuoti šiuurkščiai drobinu rankšluosčiu ir tada eiti į pajūrį“³⁵. Menininko kasdienybė pradžioje nebuvo perpildyta emocijų, tai veikiau stebinčio, nurimusio žmogaus žvilgsnis į aplinką. Į akis krinta tai, kaip atidžiai Švėgžda rūpinosi savo fizine savijauta, kurią ne sykį detalčiai aprašė: „Pavalgiau, bet apetitas, nors keptą žąsį paduotų <...> Daug geriu, daug šlapimo, nieko neskauda, biški

³⁰ Ibid., p. 17.

³¹ Ibid., p. 19.

³² Ibid., p. 6.

³³ Ibid., p. 1.

³⁴ Ibid., p. 3.

³⁵ Ibid., p. 5.

atsigulus (šaltoka?, širdgėla, šonkaulį gėlė) buvo, bet gal lova iššalus. Prisitaisiau prailgintuvą, galėsiu elektrinę pagalvėlę įsijungti, tai prieš gulant pasišildysiu. Miegamasis tipiškai angliškaiai šaltas. Gera miegoti³⁶.

Švėgždos dienvartė Prerowe atrodė maždaug taip: keliamasi apie šeštą rytą, einama pasivaikščioti prie jūros, pietaujama, tuomet laikas skiriamas kūrybai, po to – popietės miegas ir vakariniai pašnekesiai su Aleksandru. Įdomu tai, kad būtent ši monotoniška kasdienė rutina paskatino dailininką užsiimti dailės kūryba ir atrasti jos būdų įvairovę. Kuo ilgiau jis buvo Prerowe, tuo produktyvesnis darėsi, tvarkingas dienų ritmas jį taip įtraukė, kad vis mažiau liko laiko laiškam³⁷. Tačiau žinios iš Lietuvos menininką labai jaudino: „Visa tai prisimenu skaudžiai namus ir net iškyla klausimas, ar gerai darau, rūpindamasis savo sveikata gyvenu svetur, nematau vaikų, žmonos, tėvų, draugų. Bet baisu ne tik pačiam, bet ir kitus į tokią baisią bėdą įtraukti. Atrodo taip reikia³⁸. Prerowe Švėgžda vis aiškiau suvokė savo situaciją, apmąstė Vokietijoje nugyventą laiką. Jis tyliai apsisprendė likti emigracijoje, todėl siekė nusiraminti, gyvenimą užsienyje suvokti kaip neišvengiamybę.

Iš Prerowo dailininkas į Berlyną parsivežė tik 55 piešinius, dalį jų jis buvo spėjęs išdovanoti, paštu išsiųsti šeimai, taip pat, kaip galima suprasti iš dienoraščio, čia nepriskaičiuota tapyba ir grafika. Paskutinę viešnagės dieną jis rašė: „Pavakaryje dar popieriuje liejau mažą akvarelytę. Viena pavyko 15 št. Jūrą sunku tapyti. Per daug modeliuota, atrodo dirbtinė, net gerų meistrų atrodo tarytumei surežisuota. Taip ir yra, nes retai kas gali tapyti jūrą iš natūros, daugiau pagal škicus. O škicas pavyksta tik darant labai tikslius kirčius, lakoniškai, bet užtikrintai. Tada ir visumos dydybė per kelis brūkšnius juntama. Geriau plonas popierius, kuris greit geria (mažiems škicams). Akvarelinis ilgai stovi šlapias ir negali toliau dirbti, reikia laukti, nes jūra turi ir aštrių kvadratų su horizontu, su krantu ir bangų keteras³⁹. Prerowe dailininkas sąmoningai siekė nutolti nuo visko, kas jam trukdė išreikšti objektą taip, kaip jis regėjo. Į paveikslų erdvę įtrauktos pastabos apie piešinį siekė perteikti įspūdį, natūraliai išreikšti tapymo metu kilusias mintis, asociacijas. Paveikslai iš žiūrovo ėmė reikalauti laipsniško, ilgo suvokimo, pratęsdami ir pakeisdami žiūrinčiojo laiką, paliesdami žiūrovo atminties ir ateities nuojautas.

Tikslus, asketiškai tvarkingas Švėgždos gyvenimas ir dienoraščio rašymas tarsi neturėjo įsileisti atsitiktinumo, tačiau menininko darbuose atsitiktinumo, akimirkos, nuojautos, nuotaikų apstu. Dailininkas leido kalbėti gamtai, tapo jos bendraautoris, neprimetė savo valios tapomiams, piešiamiems, raižomiems motyvams. Laikas Prerowe Švėgždai padėjo iš naujo priartėti prie gamtos, atrasti jos tobulumą, suvokti save kaip menininką emigrantą, pasirinkusį tą gyvenimo būdą, kuris jam padėjo išgyventi, susitelkti į kūrybą. Piešimas tapo ramia meditacija, užuojautos, solidarumo, vientisumo su gamta pajautimu, savitiška terapija. Dailininkas siekė idealiai perteikti regimąjį daikto pavidalą ir taip apčiuopti jo savarankišką būtį. Tiksliai ir nuosekliai atvaizduoti objektą, gamtos radinį Švėgždai reikė tapti mažesniu, uoliai mokytis ir tobulėti. Gamtą menininkas suvokė kaip visa apimančią pradžą, su kuriuo susiliedamas jis tapo stiprus ir kūrybingas.

Prerowo dienoraštis suteikia unikalią galimybę prisiliesti prie dailininko asmenybės, buities kasdienybės ir padeda suvokti šį laikotarpį kaip „meno su gyvenimu“, eksperimentų metą, nulėmusį vėlyvųjų Švėgždos kūrinių pobūdį. Disciplinuotas gyvenimo būdas meni-

³⁶ Ibid., p. 6, 4.

³⁷ „Vis nerandu laiko laiškam, vis jo nebelieka“, *ibid.*, p. 15.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid., p. 21.

ninkui buvo būtinas saugant pašlijusią sveikatą. Po operacijos jam neretai net būdavo sunku judėti, paprasčiausi sveiko žmogaus lengvai atliekami fiziniai veiksmai atimdavo daug jėgų. Gausybė kasdienės buities aprašymų liudija, kad Prerowe dailininkas stengėsi išmokti pasirūpinti savimi, išgyventi be kitų pagalbos. Ramus ir tvarkingas, ritmingas kasdienis gyvenimas užtikrino tam tikrą egzistencijos ir kūrybos kokybę. Prerowe sukurti darbai tapo svariu pagrindu tolesnei nuosekliai, kryptingai kūrybos raidai. Pagrindiniais kūrinių motyvais pasirinkęs gamtos radinius, vėlyvuosiuose brandžiuose darbuose Švėgžda gebėjo per menkiausią daiktėlį perteikti gamtos ir kultūros, būties ir buities jungtį.

Gauta 2008 04 28
Parengta 2008 05 09

ASTA JACKUTĖ

Everyday life (re)construction of Algimantas Švėgžda: the period of creative turn in the artist's diary

Summary

The course of life of the Lithuanian painter, graphic artist Algimantas Švėgžda (1941–1996) was exceptional. In Lithuania, in the 1970s he was an acclaimed artist, an active member of LSSR Artists' Union, although in his paintings, mostly figure compositions, he advocated photorealism which was unusual to Lithuanians. In 1982 he fell ill with a kidney disease and went away to East Germany for permanent treatment. In about 1986, Švėgžda started participating in exhibitions where he showed completely different works. They mostly were drawings and carvings, distinctive “metaphysical” still-lives that contained scattered, accidental compositions of thoroughly drawn natural objects in an undefined space.

In the article, an attempt to reconstruct the poorly researched period of his first years in East Germany is made, because it was the time of cardinal changes in his thinking and creative work, life's challenges and artistic experiments for the painter. The main source of this research is Švėgžda's diary of 1984–1985, preserved in the archive of the Vilnius Academy of Arts, in which everyday life of the convalescent artist, “art with life” in the resort town of Prerow is depicted.